

Yaratılan Kitap ile İndirilen Kitap Arasındaki Dikotomik İlişki^a

 ZEKİ TAN^b

Geliş Tarihi: 17.04.2021 | Kabul Tarihi: 30.04.2021

Öz: Kâinata Allah'ın ilmi/kapsam alanı dışında hiçbir nesne yoktur. Bu tevhidî Rububi-yetin tecellisidir. Yüce Allah insanlarla iletişimini bazen vahiy bazen de nesnel/görsel dedi-ğimiz kâinat kitabı üzerinden gerçekleştirmektedir. İnsanlar bu sayede hem Allah'ı tanır hem de yeni bir paradigma/değerler dizisi inşa ederler. Allah'ın peygamberlerine indirdiği vahiy ile yarattığı kâinat arasında bir çelişkiden söz etmek mümkün değildir. Çünkü ikisinde de ontolojik birlik olduğu için, bütünlük arz etmektedir. Kur'ân kitabı ile kâinat kitabı arasındaki ilişkinin sağlıklı ve sahih olması halinde hem fertte hem de toplumda düzen sağlanır. Aksi halde fertlerde zihniyet sapması, toplumda da krizlerin meydana gelmesi mukadderdir. Kâinat kitabı için "kâinat Kur'ân'ı" kavramını kullanmak mümkündür. Çünkü kâinat-taki her varlık "okunmak" için yaratılmıştır. Bu Kur'ân'ı okumak ayrı şeydir, anlamak ve çözümlemek farklı şeylerdir. Nasıl ki vahiy anlamak her insanın görevi, tefsir etmek ise uzmanlık gerektirdiği için müfessirin görevi ise, kâinat kitabını "tefekür" her insanın, bi-linmeyenlerini bilindir kılmak ise uzmanların işidir.

Anahtar Kelimeler: Allah, yaratma, kâinat, Kur'ân, kitap.

^a Bu makale, 24-26 Ekim 2019 tarihlerinde İğdır Üniversitesi tarafından düzenlenen *III. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'*nde sunulan tebliğin yeniden gözden geçirilmiş halidir.

^b İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
zekitan64@windowlive.com

Dichotomic Relation between the Created Book and the Downloaded Book

Abstract: There is no object in the universe other than the knowledge/scope of God. This is the manifestation of tawhidi Rububiyyat. Almighty God communicates with people through the book of the universe, which we sometimes call revelation and sometimes objective/visual. In this way, people recognize Allah and build a new paradigm/set of values. It is impossible to talk about a contradiction between the revelation that God has sent down to his prophets and the universe that he has created. Because there is ontological unity in both, it presents integrity. If the relationship between the book of the Qur'an and the book of the universe is healthy and authentic, the order is ensured in both decency and society. Otherwise, it is destined to deviate from the mindset of individuals and to have crises in society. For the book of the universe, it is possible to use the concept of "the Qur'an of the universe". Because every being in the universe is created to be "read". Reading this Qur'an is one thing, understanding and analyzing it are different things. As it is the duty of every person to understand revelation, and the duty of the mufas-sir, since exegesis requires expertise, the book of the universe "contemplation" is the work of experts to make known the unknowns of every person.

Keywords: God, creation, universe, Qur'an, book.

Giriş

Hız. Peygamber (sas) vahiy gelmeden önce zaman zaman Mekke'den ayrılarak şehrin dışında bulunan Nur dağına gider ve orada uzun süre kalırdı. Burada kaldığı sürede ne yaptığı ile ilgili ne kendisinden ne de sahabeden gelen fazla bilgi bulunmamaktadır. Sadece Buhârî'de geçen ifadeyle vaktini tahannus/taabudle geçiriyordu.¹ Bu yalnızlıkların yaşandığı bir anda Cebrail gelir ve kendisine şu ayetleri okur:

"Yaratan Rabbinin adıyla oku, İnsanı yapışkan bir hücreden yaratan. Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir. Kalemle yazmayı öğretendir. İnsana bilmediklerini öğretendir." (Alak, 96/1-5).

İlk nazil olan ayetlerde Cebrail'in elinde yazılı metin yoktu. O halde ne okunacaktı! Sorusuna verilen cevap "kâinat kitabı"nın okunması isteniyordu. Çünkü vahyin ilk nazil olduğu Mekke toplumu putperest bir toplum olduğundan Allah'a ait olan bazı sıfatlar hem insanlara hem de taştan, demirden veya tahtadan yapılmış putlara veriliyordu. Bu ilk emirle Allah dışında başka varlıkların kâinattaki tasarruflarına son verilmiş oldu.

İlk vahiyle bilginin ve bilgi sahiplerinin ilahi otoriteyi kendilerine çıkar sağlama vesilesi yapmalarının önüne geçiliyordu. Bu yeni paradigma bilgiyi belli bazı kurum/kilise/sinagog ve kişilerin/papaz/haham/kâhin, arrâf otoritesinden alıyor bütün toplumun mali yapıyordu. Peygamberlere indirilen "kavli âyetlere" "teşriî", "tenzili" ve "vahyi ayetler" de denilir. Bunların yanı sıra Allah'ın vahyettiği bal arısından (Nahl, 16/68) örümceğe, (Ankebut, 29/41) güneş ve ay tutulmasından (Kıyamet, 75/8) gök gürlemesine (Ra'd, 13/12; Rum, 30/24) denizlerin yapısından (Hac, 22/65; Fâtır, 35/12; Rahman, 55/19) dağların oluşumuna (A'raf, 7/74; Hicr, 15/82) kadar kâinattaki sayısız çeşitlilik ve farklılıkları anlatan âyetler vardır.

Bu âyetler tekrar değil sürekli bir yaratılışın göstergeleridir. Muhammed İkbâl'in dediği gibi bu âyetler üzerinden tabiatı bilmek Allah'ın davranışını bilmektir. Tabiatı inceler ve araştırırken Mutlak Zat'a biraz daha yaklaşmak çabasında oluruz. Bu ise ibadetin başka

¹ Buhârî, Bedu'l-Vahiy, 1.

bir şeklidir.² Kâinata dikkatle bakıldığında görsel âyetler yazılı âyetlerden daha etkileyici ve net mesaj verirler. Yazılı Kur'ân âyetlerini anlamak uzmanlık gerektirirken görsel âyetleri anlamak ve bilgi üretmek (uzmanlık gerektirmekle beraber) daha kolaydır.

Allah bu âyetleri ile sürekli bir düzen ve usul bağlamında ifade edilmesini, üzerinden düşünce üretilmesini ister. Kur'ân bu âyetleri yaratıcının varlığını, birliğini ve yüce sıfatlarını gösteren deliller olarak sunar. Bunlara kevnî, tekvînî veya ilmî ayet de denilir.³ Bu iki âyet gurubu ikiz gibidirler. Bu iki âyet gurubu arasında dikotomik özellik var. Dikotomi; birbirini tamamlayan bir olmadan diğlerinin anlam ifade etmediği şeyleri anlatan terimdir.

Yazılı âyetlere gösterdiğimiz ilgi ve alakayı görsel/tekvini âyetlere de göstermemiz gerekir. Nedense yazılı âyetlere "saldırı yapıldığında" gösterdiğimiz tepkiyi görsel/tekvini âyetlere yapıldığında göstermiyoruz. Mesela; çevre kirliliği ve katliamları, kâinatın tahrip edilmesi, bazı canlı türlerinin emanet olarak görülmemesi... Hâlbuki ikisi de Allah'ın âyetleridir. Hem tekvini hem de teşrii âyetlere karşı duyarlı olmamız gerekir. Teşrii ve tenzili âyetleri okuduğumuz gibi kevnî âyetleri de okumamız gerekir. Aksi halde istifade etmemiz mümkün değildir. İlmî âyetleri okumak aynı zamanda Allah'ın üzerimizdeki hakkıdır.

Usul âlimlerimizden Debbusi şöyle der: "Allah'ın insanlar üzerindeki hakları dört aşamalıdır. Önce O'nun varlığına delalet eden âyetleri/işaretleri inceleme kademesi gelir ki, buna "nazar" denir. Sonra bu âyet ve işaretlerin zorunlu sonucu olan "itikad" safhasına geçilir. Onu da yaratıcıya verilen sözün (A'raf, 7/172) ve O'na tam teslimiyetin (Bakara, 2/131) gereği olan "ibadet/amel" derecesi izler. (En'am, 6/132) Diğer kademe, yasak fiillerin işlenmesi halinde hemen cezasının verileceğini ifade eden "ecziye" ile (Kasas, 28/84; Ğâfir, 40/40) tanımlanır."⁴

² İkbâl, Muhammed, *İslâm'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, trc. N. Ahmet Asrar, İstanbul th. S. 84.

³ Yavuz, Yusuf Şevki- Çetin Abdurrahman, "Âyet" *DİA*, IV, 242-244.

⁴ Debûsî, Ebu Zeyd Abdullah b. Muhammed, *Takvîmu'l-Edille fi'l-Usul*, Beyrut, 2001, s. 421-422.

Kur'ân-ı Kerîm ısrarla insanları tekvini âyetler üzerinden düşünmeye davet ederek yeni bir "dünya görüşü" inşa eder. Bunu da tamamen "gözleme" dayanarak yaptırır. İlahî vahiy kâinatın yaratılmış itibarıyla muhteşem bir eser olduğunu anlamamız için dış dünyaya göndermeler yaparak oradan yeni çıkarımlar (tefekür) yapmamızı ister:

"Onlar bakıp düşünmezler mi: (Mesela) deve nasıl yaratılmış? Gök nasıl kurulup uçsuz bucaksız yükseltilmiş? Dağlar nasıl da yeri tutup, dengeleyen direkler halinde dikilmiş. Yeryüzü nasıl yayılıp hayata elverişli kılınmış?" "Hiç üzerlerindeki göğe bakmazlar mı?" (Ğaşıye, 88/17-20).

Bu âyetler Seyyid Kutub'un dediğı gibi *"İnsan nerede olursa olsun bu tablolar gözünün önünde sergilenmektedir. Gökyüzü, yeryüzü, dağlar ve hayvanlar... İnsan hangi ilim ve medeniyet seviyesinde olursa olsun, bu tablolar onun dünyasına ve bilincine girip yer eder. Bakışlarını ve kalbini bunların anlamlarına fısıldadıkları gerçeğe verirse, bu tablolar arkalarında gizli olan gerçekleri insana ilham ederler."*⁵

"Bakıp da Bizim onu nasıl sağlamca bina ettiğimizi, onda en ufak bir çatlaklık, dengesizlik olmadığını düşünmezler mi?" (Kâf, 50/6) âyeti gökyüzünün sağlamlığı, mükemmelliğı ve estetikliğı üzerinde düşünülmesini bizden istemektedir.

"Yedi kat göğü birbiriyle tam uyum içinde yaratan O'dur. Rahman'ın yaratmasında hiçbir nizamsızlık göremezsin. Gözünü çevir de bak: Her hangi bir kusur görebilir misin? Sonra tekrar tekrar gözünü çevir de bak! Gözün bir kusur bulamadığından, eli boş ve bitkin geri döner." Mülk, 67,3-4) Kur'an-ı Kerim bu âyet gurubu ile dikkatleri özelde göklere genelde de evrenin her alanına çekerek yüce Allah'ın yaratmasını insanlara göstermeyi amaçlıyor. Dikkatleri Allah'ın yaratmasına çekerken, bu yaratılışın kusursuz olduğunu vurgulayarak meydan okuyor. Gözler bu kusursuz yaratılışa çaresiz, yorgun, şaşkın ve dehşete kapılmış olarak bakabilirler.⁶

Hız. Peygamber (sas)'e "evrenin yaratılışı" hakkındaki âyetler

⁵ Kutub, Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'ân*, Beyrut, 1980, VI, 3895.

⁶ Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'ân*, VI, 3629.

nazil olduğunda sakalları ıslanuncaya kadar ağlar “bu âyetleri okuyupta üzerinde düşünmeyenlere yazıklar olsun.”⁷ derdi

Kur’ân-ı Kerim tekvini âyetler hakkında ısrarla tefekküre çağırarak bu düşünceden çıkarımlar yapmaya teşvik etmektedir. Mesela; “Ektiğiniz tohuma baksanıza! Siz mi onu yetiştiriyorsunuz Biz mi? Eğer isteseydik onu kuru çöp haline getirirdik, siz de şaşır kalır, pişman olurdunuz: “Eyvah! Emeklerimiz boşa gitti.” Hatta doğrusu biz rızıktan mahrum kaldık, sefalete mahkûm olduk.” derdiniz. Peki, içtiğiniz suya ne dersiniz? Onu buluttan siz mi indirdiniz, yoksa Biz mi? Dileseydik onu tuzlu da yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi? Peki, yakmakta olduğunuz ateşe ne dersiniz?” (Vakıa, 56/63-71) âyetleri insan olarak yaratılmamızda babamızın spermlerinin annemizin rahmine bırakmasından başka hiçbir etkisinin olmadığını anlatır. Tıpkı bunun gibi çiftçilik yapanın da tohumu toprağın bağına atmaktan başka rolü yoktur. İncir, çam vb ağaçlarına tohumlarını programlayan, toprağa bunları yetiştirme özelliklerini veren, tohumların neşvu-nema bulması için son derece hassas olan ölçülerde su, ısı, ışık nemi ve havayı meydana getirenin Allah olduğuna dikkat çeker. Bizim de bunlardan çıkarımlar yapmamız gerektiğini anlatır.

Geçmiş çağlardaki ilahi metinlere baktığımızda hiçbirinde (belki de dönemleri gereği olabilir) hayvan, bitki, canlı ve cansız varlıklar üzerinden derin düşünmeyi bundan da sonuçlar çıkarmayı teşvik etmez. ⁸ Bu derin düşünceyi vahiy okuyanlarından istemiş ve geçmişte bunu yapan ilim adamlarımız olmuştur. Bu teşvik hem ilim adamlarının yeni keşiflere ulaşmalarını sağlamış hem de ilim adamlarında potansiyel olarak bulunan yeniye karşı iştiaqlarını ortaya çıkarmıştır. İnsan zihni hep yeni sorular üretmeye programlıdır. Bu sayede düşünmeye teşvik insanların icat ve keşif yeteneklerini de kamçulamış oldu. Evrenin yaratılışına ve mahiyetine dair sorular her kültürde vardır. Beynimizin yaratılışı gereği sahip olduğu

⁷ İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985, II, 189.

⁸ Tan, Zeki, “*Tarihin Tanıklığına Başvurmada Bir Prototip; Fuat Sezgin*” 3.Uluslararası Amed-i Hâni Sempozyumu, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, 5-6 Ekim 2019 Ağrı, s. 58.

yeni sorular sorma ve araştırma potansiyeli mevcuttur. Mesela; el-Birûnî iki yerin enlem derecelerini ve aralarındaki mesafeyi ölçüp bir sferik üçgen meydan getirerek o iki yerin boylam farklarını hesaplamak metodunu bulmuştur. Gazne ile Bağdat arasında 60 kadar yerin boylam ve enlem derecesini sağlamıştı. Bu işi çok zor şartlarda tam iki senede 6000 (altıbin) km. kadar mesafeyi “**arşınlayarak**” başarmıştı. Onun boylam derecelerindeki 6 ila 45 dakika arasında görülen küçük hatalı sonuçlarının benzeri Avrupa’da teleskopla müşteri yıldızı peyklerinin 18. Yüzyıldaki gözlemi ile mümkün olmuştu.

Biruni “Benim bilimle uğraşma sebebim Ali İmran Suresi 191. âyetidir.”⁹ demiştir. İlgili ayet şu şekildedir: *Onlar ki Allah’ı gâh ayakta divan durarak, gâh oturarak, gâh yanları üzere zikreder, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında düşünürler ve derler ki: “Ey büyük Rabbimiz! Sen bunları gayesiz, boşuna yaratmadın. Seni bu gibi noksanlardan tenzih ederiz. Sen bizi o ateş azabından koru!”*

Birûnî’nin de dikkat çektiği gibi Kur’ân’da muhataplarını düşünmeye ve gözlem yapmaya sevk eden fazla sayıda âyet vardır.

Battani (858-929) şöyle demektedir: “Astronomiyle ilgili fenomenlere dikkatimizi vererek, gözlem yaparak ve onlar hakkında derinlemesine düşünerek Allah’ın birliğini ispatlamak ve Yaratıcının gücünün boyutunu, engin bilgeliğini ve hassas tasarımını fark etmek mümkündür.”

1. Tenzili Âyetle Tekvini Âyet İlişkisi

Kur’ân’ın tekvini ayetlerine bakıldığında Kur’ân ısrarla yaratılan fenomenleri incelemeyi ve âyetler üzerinde “gözlem” yapmayı talep etmektedir. Hakkıyla yapılan gözlem fertleri “deneye” sevk eder. Fakat Kur’ân’a inanan insanlar Kur’ân’ın bu emrini ya “görmezden” gelmişler ya da “yüzeysel” bir şekilde incelemişler ki bu tavır ve davranış Kur’ân tarafından kınanmaktadır.

“De ki: “Dünyayı gezin dolaşın da, Allah’ın yaratmaya nasıl başladığını anlamaya çalışın! Sonra, Allah tekrar yaratmayı da (ölümden sonra

⁹ Taslaman, Caner-Doko, Enes, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, İstanbul Yayınevi, İst. 2017, s. 89.

diriltmeyi de gerçekleştirecektir. Allah elbette her şeye kadirdir." (Ankebüt, 29/20) Bu ve benzeri âyetlerdeki "dünyayı gezin dolaşın" formundaki emirler çok sayıdadır. (Âl-i İmrân, 3/137; Enâm, 6/11; Nahl, 16/36; Neml, 27/69; Sebe, 34/18) Bu âyetlerdeki emirlerin ısrarla ve çok sayıda olmasının bizdeki karşılığı olmalıdır. Bu da yeryüzünü arşınlayarak âyetleri keşfetmektir.

Yeryüzünde gezmek, gözün ve kalbin daha önce alışık olmadıkları, farkında olmadıkları yeni manzaralar, yeni sahneler görmelerini sağlar. Bu ifade son derece ince bir gerçeğe yönelik oldukça derin etkili bir işaret içeriyor. İnsanoğlu alışık olduğu yerde yaşamını sürdürürken, buradaki göz kamaştırıcı sahnelere, ilginç evrensel gelişmelere dikkat etmeyebilir. Mutemadiyen ülfet peyda edilen yerdeki tablolar sıradan hale gelir. Fakat yolculuğa çıkınca, başka tarafa taşınınca, seyahat edince her sahne karşısında duyguları uyanır, bu yeni mekândaki her manzaraya dikkat kesilir. Oysa daha önce yaşadığı yerde bu sahne ve manzaraların aynısına hatta daha görkemlisine aldırmadan, dikkat etmeden geçip giderdi. Belki de, yolculuğundan ve bir süre ayrılışından önce fazla önemsemediği sahneleri, manzaraları düşünmek, onları açık bir kalple seyretmek üzere yepyeni bir duyguyla, değişik bir ruhla dönecektir eski yerine. Bu sefer yaşadığı yerdeki sahneler ve olağanüstü manzaralar ona daha önce farkında olmadığı, ya da kendisine göre bir anlam ifade etmediği, şeyler söyleyecektir.¹⁰

Bu emirleri dinleyip gereğini yerine getirmediğinde kayıplarının ne olacağını hesabını Müslümanların yapmaları gerekir.

İbadetlerle ilgili emirler yerine getirilmediğinde nasıl ahirette cezası varsa kâinat kitabını incelemeye yönelik emirlere sırt çevirmenin cezasını da sosyolojik ve teknolojik olarak hem batının sömürge pazarı olarak hem de geri kalmışlığımızla ödemekteyiz.

1.1. Âyetlere Yüzeysel Bakma

İlahi mesaj kendisi üzerinden düşünülmesini ısrarla ister. Bundan kaçınmayı da şöyle kınar. "*Kur'ân'ı düşünmeleri gerekmez miydi?*"

¹⁰ Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'ân*, IV, 254.

Yoksa kalplerinin üzerinde üst üste kilitler mi var?” (Muhammed, 47/24) aynı kınama ve azarlama tekvini âyetler içinde geçerlidir. Bu dünyada yaratılanlara karşı ilgisizlik tıpkı mükemmel bir sergiyi gezip ilgisiz kalmak gibidir: *“İnsanlardan öyle kimseler yarattık ki onların kalpleri vardır ama bu kalplerle idrak etmezler, gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler. Hâsılı onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan da şaşkındırlar. İşte asıl gafil olanlar onlardır.”* (A’raf, 7/179) âyetleri yüzeysel bakışın insana layık olmadığını anlatır.

Maturidî ayetin tefsiri ile ilgili şöyle der: *“onların kalpleri vardır ama bu kalplerle idrak etmezler ”* burada geçen "el-fikh" **kavramı, bir şeyi, benzerine işaret eden anlam sayesinde bilmek veya bir şeyi, düzenleyicisine işaret eden anlamıyla bilmek demektir.** Bu kâfirler, varlıklara manası ve hakikati açısından bakmadıkları için varlıkların manasını bilemediler. **Aksine onlar, nesnelere işaret ettikleri anlam açısından değil sadece dış görünüşlerine bakmışlardır.** Bunların gözleri vardır ama onlarla göremezler mealindeki ilahi beyan da böyledir. Çünkü nesnelere dış görünüşüne bakmışlar işaret ettikleri anlam ve hakikate bakmamışlardır ki onlara, yaratıcının düzenlemesini ve hikmetine ilişkin anlamları gösterebilir. Yine bunların kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Bunlar hayvanlar gibidir mealindeki ilahi beyan da böyledir. Çünkü hayvanların kalpleri, gözleri ve kulakları vardır, fakat her ne kadar sesleri işitseler ve eşyanın dış görünüşüne baksalar da bunların anlam ve hakikatini kavrayamazlar. Bu kâfirlerin durumu da böyledir. Her ne kadar belirttiğimiz şeyleri işitip görüyorlarsa da işaret ettikleri anlamı ve yaratıcısının yaptığı düzenlemeyi kavramadıktan sonra, onlar hayvanlar gibidir.”¹¹

1.2. Âyetleri Görmezden Gelme

Bu dünyada etrafımıza baktığımızda dört tarafımızın mükemmel şekilde “yaratılan”/kevnî âyetlerle donatıldığını görmekteyiz. Bu âyetleri görmezden gelmek hem bunları yaratana karşı saygısızlık hem de bunlardan istifadeyi engeller.

¹¹ Maturidî Ebu'l-Mansur Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Beyrut, 2004, II, 310.

“Kaldı ki, göklerde ve yerde nice ayetler, işaretler var ki, onlar (üzerinde düşünmeden) sırtlarını çevirerek yanlarından geçip gidiyorlar!” (Yusuf, 12/105)

Bu âyet, Allah'ın yeri ve gökleri kaplayan ayetlerini gözardı edip görmezlikten gelenlerin kayıtsızlığına karşı bir uyarıdır ve böylelerine sağlam gözlemler yaparak hakikati araştırmayı tavsiye etmektedir. Zira eşya (nesneler) yalnızca birer "şey" değil, Hakk'a işarette bulunan birer ayettir de; şu halde araştırmacı, bu ayetlere hayvanlardan farklı biçimde bakmalıdır. Böyle olmalıdır çünkü ağacı, dağı, suyu... bir hayvan da görmektedir, fakat onlar için sadece ağaç, dağ ve su olmaktan ibarettir ve duyuları aracılığıyla onlardan ihtiyaçları yolunda faydalanırlar. Fakat Allah insana eşya (nesneler) üzerinde derin derin düşünebilsin ve bu ayetleri aracılığıyla hakikati araştırsın diye, onların maddi ve fiziki görünümünün ötesini kavrayabilmesini sağlayacak bir akıl ihsan etmiştir. İnsanların hakikati keşfedememesinin ve dalalete düşmesinin nedeni eşyayı "ayetler" olarak mütalaa etmemeleri ve eşyanın bu veçhesinden yüz çevirmeleridir.¹²

2. Kevni Âyetlerin İncelenmesi

Yüce Allah'ı bilmenin ve tanımanın (marifetullah) yolu yaratıldığı nesnelere üzerinde tefekkürdür. Tanınmayan bir varlığı sevmek mümkün değildir. Allah bilindikten sonra sevilir. (muhabbetullah) Bilinmeyen ve sevilmeyen bir varlığa ibadette içtenlikli olmaz. Fakat bilinen ve sevilen bir Allah'a yapılacak kulluk daha içtenlikli olur. İndirilen âyetleri anlamakla beraber bunlardan yeni çıkarımlar üretmek daha doğrudur. Kindî'nin dediği gibi “Dini (ilahi) ilimlerin kaynağı vahiydir. Vahiy ise istek ve iradeye gerek kalmadan çaba harcamadan mantık ve matematik yöntemlerine başvurmadan Allah'ın peygamberlerin temiz ruhlarını aydınlatmasıyla oluşan bir bilgidir” bu bilginin sahibinin istediği bunlardan hareketle yeni gerçekler ve ufuklara doğru yelken açmaktır. Mesela; “Allah gökleri ve

¹² Mevdudi, Ebu'l-Ala, *Tefhimu'l-Kur'ân*, trc. Heyet, İnsan Yayınları, İstanbul 1991, II, 439.

yeri, gayesiz değil, hak ve hikmetle, gerçek bir gaye ile yarattı. Elbette bunda iman edecek kimseler için alınacak dersler vardır.” (Ankebut, 29/44) ilahî beyanda sadece literal/metinsel bir okuma ile yetinmek metni anlamsız kılar. Çünkü bir metinden yeni anlamlar hatta alt seviyede bile olsa yeni “medeniyet kurucu bilgiler” üretmek metne hayatiyet kazandırır. Asıl metin de orijinalliğini ve güncelliğini korumuş olur. Aksi halde sadece metin tekrarı bir müddet sonra anlam kaybına uğrar.

Yukarıda zikredilen ayette de ifade edildiği üzere kâinatta yaratılan her bir âyet Allah'ı bilmemize yardımcı olur. Aynı zamanda yapılan gözlemde insana yeni bir perspektif kazandırır. Bu şekilde inşa edilen inancın daha sahih ve tahkiki olacağı muhakkaktır.

2.1. Kâinatı Anlamada Aklın Fonksiyonelliği

Kuran'ın inşa ettiği zihin yapısı kâinatın sırlarını keşfe mühey-yadır. Evrenin rasyonel, anlaşılabilir yapısı olduğu da görülmektedir. Bilim insanları evrenin rasyonel, yani zihnin anlamasına uygun bir yapısı olduğuna dair ön kabule sahip olmasalar, bilimsel faaliyete girişmeleri anlamsız olurdu.

Kur'ân “Bizim sizi boşuna yarattığımızı, Bizim huzurumuza dönüp hesap vermeyeceğinizi mi sandınız?” (Mu'minun, 23/115) Görüp görmediğimiz bütün canlıların gayesi, Allah'ın kendilerine verdiği imkânları, yaratılışa uygun bir şekilde kullanmaktır.

Bir başka ayette ise “Hanginizin daha güzel iş ortaya koyacağını denemek için, ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O azîzdir, gafurdur.” (Mülk, 67/2) buyurur. Veya “...Şayet biz gerçeği işiten ve aklını çalıştıran kimseler olsaydık, elbette bu alevli ateşe girenlerden olmazdık!” âyetleri olayların ve yaratılan nesnelere rasyonel bir kabulle anlaşılması gerektiğini anlatır.

2.2. Kâinatın Sırlarının Bilgiyle İlişkisi

İnsan zihninin evrenle ilgili doğru bilgilere ulaşabileceğiyle izahtan varestedir. Zihnin doğruya ulaşma kapasitesi mümkün görülmezse bilimsel çaba anlamsız olur.

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün sürelerinin değiş-

mesinde, insanlara fayda sağlamak üzere denizlerde gemilerin süzülüşünde, Allah'ın gökten indirip kendisiyle ölmüş yeri canlandırdığı yağmurda: Ve yeryüzünde hayat verip yaydığı canlılarda, rüzgârların yönlerini değiştirip durmasında, gökle yer arasında emre hazır bulutların duruşunda; Elbette aklını çalıştıran kimseler için Allah'ın varlığına ve birliğine nice deliller vardır." (Bakara, 2/164) Bu âyete bakıldığında istendiği halde doğru kâinat ve onu yaratan hakkında doğru bilgiye ulaşılabileceğini anlatır.

2.3. Kâinatın Keşfedilebilir Oluşu

Bilimsel faaliyetin objesi olan evrenin keşfedilebilir özelliktedir. Evrenin yapısının keşfedilmeye imkân tanımadığı düşünüldüğünde de bilimsel faaliyet anlamsızlaşır.

Kalbimizin atışına sözümüz geçmez ama yıldızlarla ilgili özellikleri keşfedebiliriz. Evrenin müthiş büyüklüğü içinde Güneş sistemimiz, Güneş sisteminin içinde dünyamız hakkında bilgiler bilinebilir durumdadır. Güneşin yerküreye olan uzaklığı sürekli değişmektedir. Bu uzaklık ortalama 149,5 milyon km olarak kabul edilmektedir. Saatte 500 km hızla giden bir uçak, yerkürede hareket ettikten sonra 34 yıl 2 ay sonra güneş yüzeyine ulaşabilmektedir.¹³

Bilim adamları, etrafında ilk defa dünya benzeri atmosfer olan bir gezegen bulduklarını açıklayarak gezegene süper dünya ismini verdiler. Dünyanın 1,4 katı büyüklüğünde ve dünyadan 39 ışık yılı mesafededir. Işık yılı, bir zaman değil mesafe ölçüsüdür. Işığın "bir yılda" aldığı yolu; yani yaklaşık 9.5 trilyon kilometrelik mesafeyi ifade eder.¹⁴

Bu ve buna benzer keşifleri anlamak bazen aklın sınırlarını zorlayabilir. Fakat bunlar insanın istifadesi için sunulan ilahi eserlerin görünen/zâhir olanlarıdır.

"Yeryüzünü size hizmete hazır, uysal bir binek gibi kılan da O'dur.

¹³ Göker, Lütfi, *Türk- İslam Astronomi Bilginleri ve Gökyüzü Bilgileri*, M.E.B. Yayınları, Ank. 1995, s. 118.

¹⁴ <http://www.haberler.com/ilk-defa-etrafında-dunya-benzeri-atmosfer-olan-bir-9469235-haberi/> :10.12.2018.

Haydi, öyleyse siz de onun omuzları üstünde rahatça dolaşın. O'nun takdir ettiği rızıklardan yiyeğin, istifade edin. Ama ölümden sonra dirilip O'nun huzuruna çıkacağımızı da bilin." (Mülk, 67/15) buyurur. Bu âyette yerin omuzlarından söz etmektedir. Bir nesnenin omuzlarına sahip olmak bütününe elde etmektir. Yer de uysal bir binek gibi insanın talebine sunulurak ondan istifade edilmesi istenmektedir ilahi irade tarafından Allah'ın sınırsız gücü ve müthiş yaratışları karşısında aciziz ama yaratıcımız evreni böylesine keşfedilebilir kıldığı için uçsuz bucaksız evrendeki noktacık hükmünde olan varlığımız ve acizliğimize rağmen evreni böylesine keşfedebiliyoruz. Yukarıda geçtiği üzere Kur'ân-ı Kerimin de ilk emrinin "bak" veya "gör" değil, "oku" olması anlamlıdır. Kâinatta bulunan herşey birer kitaptır, kitap ta anlayarak okunur.

2.4. Kâinattaki Yasaların Evrenselliği

Bilimsel faaliyetle ulaşılan yasaların evrenseldir. Eğer bilim insanları buldukları yasaların dünyanın farklı yerlerinde farklı olmasını ve zamandan zamana bu yasaların değişmesini bekleselerdi bu yasaları bulma faaliyeti anlamsızlaşır.

Yüce Allah bu dünyada yarattığı yasalar karşısında kimseyi kırmaz. *"Hepsine -bunlara da, ötekilere de- Rabbinin lütfundan ulaştırmaktayız; çünkü senin Rabbinin lütfu (insanların bir kısmıyla) sınırlı değildir."* (İsra, 17/20) Mesela; bir zamanlar hikmetin anayurdu Mezopotamya'ydı. İnsanlar batıdan Mezopotamya'ya gelip hikmetin peşinden koşuyorlardı. Bir ara coğrafya değiştirip batıya göç etti. Atina'da hürmet gören hikmet Abbasilerin hikmete kucak açması ile kendine bu defa orada yer buldu. Daha sonraları hikmet aşığı insanların azalmasıyla Endülüs'e göç etti. Endülüs'te İbn Rüşd gibi filozofların yetişmelerini sağladı. Hikmet buradan tekrar batıya göç etti. Hikmet kimsenin mirası değildir. Değer gördüğü coğrafyalara uğrayarak insanları ısıtır ve aydınlatır. Saygı ve hürmet görmediği toplumları da terk ederek itibar gördüğü coğrafyalara göç eder. Hikmetin çocuğu olan bilgi de kimsenin mirası değildir. Bugün dünyanın geldiği teknolojik gelişmeyi her hangi bir toplumun tekelinde görmesi ihkaki hak değildir.

2.5. Kâinatı İncelemenin Değerliliği

Bilimin objesi olan evren, maddenin ve canlıların incelenmesinin değerli bir uğraş olduğunu gösterir. Eğer yapacağınız faaliyette sarf edeceğiniz emeğe ve vakte değmediğini düşünüyorsanız, bu uğraşı değerli bulmuyorsanız, ona başlamazsınız bile.

Bir sanatkârı sanatı üzerinden tanırız. Mesela; Mimar Sinan bugün hayatta değildir. Fakat Mimar Sinan'ın projesini çizip yaptırdığı birçok eser bugüne kadar gelmiştir. Mimar Sinan'ın sahip olduğu matematik ve mimarlık bilgisini eserleri sayesinde biliyor ve bunların emsalsiz olduğunu da anlıyoruz.

Yaptığımız analogi, olayları müşahhas hale getirmektir; Yüce Allah insanlara gönderdiği vahiyde kendisini eserleri üzerinden anlatır. Hz. Peygamber (sas) de “Allah'ın Zatı değil yarattıkları üzerinden tefekkür ediniz, Zatını kavrayamazsınız.”¹⁵ buyurur. Yüce Allah'ın yarattığı sayısız ve sınırsız nimetleri ve güzellikleri ile uğraşmak bunlardan yeni şeyler icat ederek insanlığın hizmetine sunmak güzel ve takdire değer bir uğraşıdır. Kur'ân-ı Kerîm “Allah gökleri ve yeri, gayesiz değil, hak ve hikmetle, gerçek bir gaye ile yarattı. Elbette bunda iman edecek kimseler için alınacak dersler vardır.” (Ankebut, 29/44) buyurmaktadır. Âyette Allah'ın yarattığı eserlerin bir gayeye yönelik olduğu ve bunlar üzerinden tefekkür yaparak yaratanın kudretinin enginliğine dikkat çekmektedir.

2.6. Kâinata Nazarın Önemi

Evren hakkında bilgi elde etmede gözlem (nazar) önemlidir. Eğer masa başında sırf aklımızı çalıştırarak bilim yapmanın mümkün olduğu düşünülürse bilimsel başarıların en önemli destekçisi olan gözlem gereğince yapılmaz.

Yukarıda geçtiği üzere kevnî âyetlere nazar/gözlem aynı zaman Allah'ın üzerimizdeki hakkıdır. Tekvini âyetlere nazar/gözlem Kur'ân'da emir (fenzur) kipiyle şöyle ifade edilmektedir:

¹⁵ Deylemî, Ebu Süca' Şîrûye b. Şehredar b. Şîrûye, *Müsned*, Beyrut, 1986; II, 56; Heysemî, , Ebü'l-Hasen Nureddin Ali b, Ebi Bekr b, Süleyman, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*,.Riyad, 1992, I, 81.

“İşte bak, Allah’ın rahmetinin eserlerine! Ölmüş toprağa nasıl hayat veriyor! İşte bunları yapan kim ise, ölüleri de O diriltecektir. O, her şeyi hakkıyla kadirdir.” (Rûm, 30/50)

“Hele, insan, yiyeceklerinin kaynağına bir baksın: Biz yağmuru gökten şırl şırl döktük. Sonra nebat bitsin diye, toprağı iyice sürdük, Orada hububatlar, taneler, üzüm ve yoncalar, zeytinler ve hurmalar, ağaçları gür ve sık bahçeler, meyveler ve çayırılar bitirdik.” (Abese, 80/24-31)

“Hiç üzerlerindeki göğe bakmazlar mı? Bakıp da Bizim onu nasıl sağlamca bina ettiğimizi, onda en ufak bir çatlaklık, dengesizlik olmadığını düşünmezler mi?” (Kâf, 50/6)

Gökyüzü ve dünyamızdan milyonlarca defa daha büyük gezegenler uzay boşluğunda düşmeden ve saniyede yüzlerce kilometre hızla dönmektedirler. Kur’ân bu âyetiyle gözlem yapmamızı istemektedir. Masa başında düşünerek varlık hakkında gerekli tüm bilgilerin elde edilebileceğini zannetmenin yanında, bazı şahısların her meseleyi çözdüğünü düşünüp, bu şahısların görüşlerine başvurarak evrendeki fenomenler hakkında her şeyi öğrenebileceğini zannetme de gözlemsel bilimin dışındadır. Nitekim bilimsel yöntemin ayırdedici vasfı deney ve gözleme dayalı olmasıdır. İbni Heysem de bu duruma dikkat çekmiştir: *“Gerçeği arayan kişi, eskilerin yazdıklarını araştırarak ve doğal eğilimini takip ederek onlara güvenen kişi değildir, tam aksine onlara kuşkuyla yaklaşan, onlardan topladığı bilgileri sorgulayan, türlü türlü kusur ve eksikliklerle dolu yapıya sahip insanların sözleri yerine argümanlara ve kanıtlara boyun eğen kişidir.”¹⁶*

İslam Bilimleri Tarihçisi Fuat Sezgin Müslüman bilim insanlarının geçmişteki başarılarında “gözlem” ve “deney’in yerini inkâr etmek mümkün olmadığını söyler.

Müslüman bilim adamları araştırmalarında ve bu çalışmalara motive olmalarında vahyin *“bakmaz mısınız”* (Rûm, 30/50; Abese, 80/24-31; Kâf, 50/6) *“görmez misiniz”* (İbrahim, 14/19; Hac, 22/18; Furkan, 25/45) *“düşünmez misiniz”* (Bakara, 2/219; Enâm, 6/50; Rum, 30/8) *“akletmez misiniz”* (Bakara, 2/44; Mu’minun, 23/80; Ankebut,

¹⁶ A. I. Sabra “Ibn al-Haytham: Brief Life of an Arab Mathematician”, Harvard Magazine, Eylül-Ekim 2003, naklen, Taslamam, Doko, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, s. 72.

29/43) "tedebbür etmez misiniz" (Sa'd, 38/29; gibi dikkat çekici teşvikleri yadsınamaz.

2.7. Kâinatı Anlamada Ölçünün Önemi

Evreni anlamada matematik önemlidir. Eğer evreni anlamada matematikten faydalanmazsanız evrene gereğince nüfuz edemezsiniz ve geçmiş ile gelecek hakkında öngöründe bulunmanız mümkün olmaz.¹⁷

Kur'ân kâinatta yaratılan en küçükten en büyüğe kadar her nesnenin bir hesap ve ölçü ile yaratıldığını anlatır. Vahiy belirli bir hesap ve ölçü dışında hiçbir şeyin yaratılmadığını anlatırken okurlarının zihinlerini inşa eder. Mesela;

"Güneş ve ay bir hesap ile hareket ederler." (Rahman, 55/5)

"Muhakkak ki Biz her şeyi bir kaderle, bir ölçü ile yarattık." (Kamer, 54/49; Cin, 72/28)

"Biz gökten belirlediğimiz bir ölçüye göre su indirir ve onu yerde dinlendiririz. Ama dilersek onu yerden gidermeye de kadiriz." (Mu'minun, 23/18)

"Rakamlanmış bir kitaptır O. Yakınlaştırılmış olanlar tanıklık eder ona." (Mutaffifin, 83/20-21)

"Allah her şeyi ilmiyle kuşatmış ve her şeyi bir bir sayıp kaydetmiştir" (Cin, 72/28)

Yapılan araştırmalarda yağmur kâinattaki yıldızlar içinde sadece dünyada mevcuttur. Allah'ın gökten bir ölçü/takdir/hesap ile indirdiği yağmur yeryüzünde membalarda süzülüp dinlenmekte sonra da değişik yollarla insanların istifadesine sunulmaktadır. Bu işleyişin ölçüsüz olduğunu düşünmek mümkün değildir.

Yüce Allah indirdiği âyetlerle yarattığı âyetler üzerinden muhataplarıyla matematikle/ölçü ile konuşuyor. Kuran'ın evrende matematiksel bir ölçü olduğuna işaret eden âyetleri, gözlemsel verilerin anlaşılmasında ve ifade edilmesinde bilim açısından çok merkezi bir yeri olan matematiğe önem vermeyi desteklemektedir.

¹⁷ Taslaman, Doko, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, s. 19-20.

Kuran, dünyadaki pratik sonuçlarından bağımsız olarak bu ön kabulü desteklemektedir. Günümüzde ise matematiğin kullanımının teknoloji üretmede ve hayatı kolaylaştırmadaki pratik faydalarına tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar tanık olunduğu için “evreni anlamada matematik önemlidir” ön kabulünü zihninde buldurmeyen bilim insanı yok gibidir.¹⁸ Matematik olmadan kâinatın bu kadar ölçülü yaratılması ve bunun devam etmesi mümkün değildir.

Kimya biliminin kurucularından Câbir b. Hayyan bütün evrenin matematiksel oranlar esasına göre kurulduğunu, matematiksel oranlara dayanmayan herhangi bir şeyin bilimin konusu olamayacağını söyler. Allah’ın insana evrenin bütün sırr perdelelerini yırtma kabiliyetini verdiğini ve insanın taş, bitki hayvan hatta insan yaratılabileceğini, bunun en azından teorik olarak mümkün olduğunu savunur, bununla Allah’ın beşere ne yüksek bir kabiliyet verdiğini esassından hareket ediyordu.¹⁹

el-Birûnî çok uzun zaman süren çalışmaları sırasında yayınladığı etütlerinden sonra hacimli bir kitabıyla matematiksel coğrafyayı bir bilim dalı olarak kurdu. Modern astronomi ve coğrafya tarihi bu gerçeği henüz bilmiyor.²⁰ el-Birûnî bunları sahip olduğu dini inancından bağımsız olarak yapmadı. Yaptığı bu ilmi çalışmaların temelinde vahyin teşvik ve tahrik edici gücünden ayrı düşünmek söz konusu değildir.

20. yüzyılın en sofistike ateisti olarak gösterilmiş olan Antony Flew, doğanın matematiğe uygun yapıda olmasını, ateizmi terk edip Allah’ın varlığına inanmaya başlamasının sebepleri arasında saymıştır.²¹

Kindi’ye göre matematik ilimlerini bilmeyen kimse bir ömür

¹⁸ Taslaman, Doko, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, s. 82.

¹⁹ Sezgin, Fuat, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, Timaş Yayınları, İst. 2012, s. 46.

²⁰ Sezgin, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, s.76-77.

²¹ Antony Flew, *There Is A God: How the World’s Most Notorious Atheist Changed His Mind*, Harper Collins, New York, 2007, s. 96-112; Naklen, Taslaman, Doko, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, s. 80-81.

boyu felsefe okursa da anlayamaz, sadece yazılanları tekrarlamış olur. Özellikle genel bir evren tasarımı veren astronomi felsefe gibi külli bilgiyi hedef aldığı için daha da önemlidir.²²

Hüsamettin Arslan'ın dile getirdiği gibi "sayamıyorsanız, ölçemiyorsanız, hesaplamıyorsanız bilim de yapamıyorsunuz demektir". Allah'ın emsalsiz olarak yarattığı "tekvini âyetleri", beşerin gücünü aşan "teşrii âyetlerle" beraber okumak ve anlamak vahyin bizden istediği temel hususlardan birisidir. Aynı zamanda vahyin bize yüklediği emanettir.

Nursi'nin dediği gibi "*Kâinat mescid-i kebirinde Kur'ân kâinatı okuyor. Kur'ân-ı Hakîm, şu Kur'ân-ı Azîm-i Kâinatın en âli bir müfessiridir ve en belîğ bir tercümanıdır. Evet, o Furkandır ki, şu kâinatın sayfalarında ve zamanların yapraklarında kalem-i kudretle yazılan âyât-ı tekviniye cin ve inse ders verir.*"²³

Sonuç

Kur'ân ile kâinat siyam ikizleri gibi iki kitap kâtibi tektir. Tekvini ayetlerin yönlendirmesi insanlara yeni ufuklar açar. İnsanda potansiyel olarak bulunan icat ve keşif yeteneğini ortaya çıkarmasını ister. Kur'ân-ı Kerîm'in bir nesneye işareti parmağın işareti gibidir. Parmakla bir şeye işaret edilirken parmağa değil parmağın işaret ettiği nesneye bakılır. Vahiyde yaratılan âyetlere indirilen âyetler üzerinden dikkat çekmektedir. Bunlardan yapılacak çıkarımları da araştırmacılara bırakmaktadır.

Fizik, kimya, astronomi, astrofizik, biyoloji kitaplarının vardığı sonuç ve içeriklerini Kur'ân'da aramak vahyin "bakmaz mısınız?" "akletmez misiniz?" ilkelerini ihlal edip ilgili "âyetleri" anlamsızlaştırmaktır.

Vahiy insana yaratılanlar üzerinden "gözlem yapmasını" talep etmesi kâinatın rasyonelliğini göstermektedir. Gözlem ihtisas sahiplerini deneye yönlendirerek yeni çözümlemelere ufuk açmalarını sağlayacaktır.

²² Kaya, Mahmut, "Kindî", *DİA*, XXVI, 44.

²³ Nursi, Said, *Sözler*, İst. 1985, s. 121.

Allah kendi varlığının tecellilerini yarattığı varlıklar üzerinden ortaya koyar. Bunları da bize bir mektup gibi sunar. Bu mektupları (mektubat-ı samedaniye) okuyacak rehber de (hâdi) de Kur'ân'dır. Kur'ân kâinat kitabının nasıl okunması gerektiğini bize anlatır. Eğer biz kainat kitabını vahyin rehberliğinde okuyabilseydik bugün yaşadığımız "her şey Kur'ân'da vardır" çıkmazına girmezdik. Vahyin akla tanıdığı alanı kullanmayıp, hazır formüllerle vahiyden beledik. Bir şeyin bilgisine sahip olmak bütün problemlerin çözüleceği anlamına gelmez. Ağrı dağına nasıl çıkılacağı haritasına sahip olmakla oraya çıkmak aynı değildir.

Geçmişe baktığımızda Müslüman bilim adamları yaptıkları araştırma ve keşifleri vahyin yaptığı işaret (âyet) lerden hareketle ortaya koydular. Allah'ın yarattığı görsel/kevnî âyetleri incelemek ve bu âyetler hakkında incelemelerde bulunmak bizatihi Kur'ân-ı yüzünden okumak kadar değerli ve anlamlıdır. Çünkü ikisi de aynı yaratana aittir. Tenzili/teşrii âyetleri okuyup "anlamaktan" uzak durmak nasıl ki tasvip edilmiyorsa, tekvini âyetlerin yanından geçerken ilgisiz kalmak da kınanır. "...Onların kalpleri vardır ama bu kalplerle idrâk etmezler, gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler. Hasılı onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan da şaşkındırlar. İşte asıl gafil olanlar onlardır." (A'raf, 7/179)

Teşriî âyetleri, Muhammed Gazzali'nin benzetisiyle "âyetleri Allah'tan bize gönderilmiş mektuplar/resail olarak görmemiz gerekir. Tevkini âyetleri de incelemek Allah'ın kulların üzerindeki "hakkı" olarak telakki edilmelidir. Bunları (teşrii-tekvini âyetleri) birbirinden ayırdığımızda teşrii âyetler sadece metin olarak okunarak anlam kaybına uğrar. Tevkini âyetler de sadece görsel malzeme olarak kalır.

Müslüman toplumların ilmi ve teknoloji alanlarındaki geri kalmalarının sebeplerinden birisi de tekvini âyetleri teşrii âyetler kadar gündemlerine almamalarıdır.

Kur'ân geçmiş kitaplara nazaran daha fazla "gözlem yapmaya" vurgu yaparak imanın duygu ile beraber rasyonel zemine oturmasını da ister.

Kur'ân şöyle der: “İnsan, **emek ve gayretinin neticesinden başka şey elde edemez**. Bu gayretinin semeresi de ileride ortaya çıkacaktır. Emeginin karşılığı kendisine tam tamına ödenecektir.” (Necm, 53, 39-41) Kur'ân asıl arayışın “emekle ve çalışmakla” elde edileceğini anlatır. “Yeryüzünü size hizmete hazır, uysal bir binek gibi kılan da O'dur. Haydi, öyleyse siz de onun omuzları üstünde rahatça dolaşın...” (Mülk, 67/15) “Dünyayı gezin dolaşın da, Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını anlamaya çalışın!”(Ankebut, 29/20) ibret alana ve anlayana ne mutlu!

Kaynaklar

- Antony Flew, *There Is A God: How the World's Most Notorious Atheist Changed His Mind*, Harper Collins, New York, 2007,
- Debûsî, Ebu Zeyd Abdullah b. Muhammed, *Takvîmu'l-Edille fi'l-Usul*, Beyrut, 2001.
- Deylemî, Ebu Süca' Şîrûye b. Şehredar b. Şîrûye, *Müsned*, Beyrut, 1986.
- Doko, Enes, bkz. Taslaman.
- Göker, Lütfi, *Türk- İslam Astronomi Bilginleri ve Gökyüzü Bilgileri*, M.E.B. Yayınları, Ank. 1995.
- Heysemî, , Ebü'l-Hasen Nureddin Ali b, Ebi Bekr b, Süleyman, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Riyad, 1992.
- <http://www.haberler.com/ilk-defa-etrafında-dunya-benzeri-atmosfer-olan-bir-9469235-haberi/> :10.12.2018.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985.
- İkbal, Muhammed, *İslâm'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, trc. N. Ahmet Asrar, İstanbul th.
- Kaya, Mahmut, “Kindî”, *DİA*, XXVI, 44.
- Kutub, Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'ân*, Beyrut, 1980.
- Maturidî Ebu'l-Mansur Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, Beyrut, 2004.
- Mevdudi, Ebu'l-Ala, *Tefhimu'l-Kur'ân*, trc. Heyet, İnsan Yayınları, İstanbul 1991.
- Nursi, Said, *Sözler*, İst. 1985.

- Sezgin, Fuat, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.
- Tan, Zeki, "Tarihin Tanıklığına Başvurmada Bir Prototip; Fuat Sezgin" 3.Uluslararası Amed-i Hâni Sempozyumu, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, 5-6 Ekim 2019 Ağrı, Basılmamış tebliğ, s. 3-4.
- Taslaman, Caner-Doko, Enes, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2017.
- Yavuz, Yusuf Şevki- Çetin Abdurrahman, "Âyet" *DİA*, IV, 242-244.

